

РОЗДІЛ 2

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

I МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 463.276.17

Бусарева Т. Г.

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ВПЛИВ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРОПОРАЦІЙ НА РОЗВИТОК ПРОЦЕСУ ГЛОКАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У сучасному світі спостерігаються прискорення та інтенсифікація економічних процесів, на основі яких відбувається глобалізація. Сутність глобалізації та її наслідки є однією з найбільш актуальних проблем сучасних наукових досліджень. Актуальність цієї проблеми зумовлена феноменом глобалізації в житті суспільства, її всебічним впливом на соціальне середовище, на характер та спрямованість історичного процесу, який виник у процесі глобалізації нових можливостей та перспектив. Водночас на початку XXI ст. все частіше використовується термін «глокалізація», а саме пристосування глобальних цілей та перспектив ділової активності до місцевих умов. Термін «глокалізація» покликаний підкреслити двоаспектність процесу глобалізації, співвідношення та взаємопроникнення глобального і локального. Глокалізація означає одночасне здійснення глобалізації та локалізації: глобалізуються економіка, інформація та масова культура, водночас відбувається локалізація національних культур, відстоювання ними своєї ідентичності.

Ключові слова глобалізація, глокалізація, ТНК, світова економіка, закономірності розвитку.

Постановка проблеми. З початку 90-х років минулого століття глобалізація виступає однією з домінуючих закономірностей розвитку сучасного суспільства, яку необхідно враховувати під час формування економічної стратегії розвитку будь-якої держави. Глобалізація має техніко-технологічні, екологічні, економічні, соціальні, політичні та культурні характеристики, кожна з яких розкриває певний аспект системної взаємодії по лінії «Людина – Суспільство – Природа – Техніка». Показовим є висновок низки дослідників про те, що глобалізація пов'язана з ускладненням світу, яке завжди існувало в міру розвитку суспільства, а постійне вживання поняття «глобалізація» покликане привернути пильну увагу до підтвердження існування різних нових загроз, які стоять на шляху до процвітання сучасної цивілізації. Однак глобальні зміни в економічній сфері за допомогою побудови «відкритих економік», локомотивом яких виступають великі транснаціональні корпорації, очевидні, але їм суперечать прояви самостійності суб'єктів різних національно-державних систем, які утворюють локальні регіональні економічні об'єднання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику, розглянуту в цій статті, широко досліджували такі закордонні та вітчизняні науковці, як Д. Андріссен, Н. Бонтіс, С.М. Клімов, Р. Коуз, Б. Льов, Б.Б. Леонт'єв, Л.І. Лукичев, Б.З. Мільнер, І.В. Пронін, Т. Стюарт, Р. Тіссен і т. д.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість публікацій, присвячених особливостям розвитку глобалізації світової економіки та сучасним проявам глокалізації, сьогодні недостатньо проаналізованими залишаються питання впливу ТНК на розвиток процесу глокалізації світової економіки.

Мета статті полягає у формуванні концептуальних основ трактування глокалізації та визначенні впливу ТНК на розвиток процесів глокалізації світової економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідники процесу глобалізації відзначають таку його особливість, як невідворотність породження протилежної тенденції. Та чи інша тенденція процесу глобалізації на якомусь етапі свого розвитку служить стимулом для зародження й розвитку протилежної тенденції. Зокрема, діє закономірність суспільно-історичного процесу, яку Арнольд Тойнбі охарактеризував як «Виклик – Відповідь». У науковій літературі вирішення проблеми внутрішньої суперечливості соціального процесу глобалізації призвело до необхідності використання терміна «глокалізація» і розроблення концепції глокалізації світового соціального процесу. Глокалізація може бути осмислена як сучасна форма розвитку процесу глобалізації. Почнемо дослідження з етимології поняття «глокалізація». Термін «глокальна» внутрішньо суперечливий за своїм складом, він поєднує значення антонімів «глобальний» і «локальний».

Замість уніфікації економічних процесів і злиттів національно-державних економічних систем в єдину глобальну економіку виникають і набирають силу явища іншої спрямованості, а саме зростання інтересу до регіональної економічної інтеграції, що дає змогу врахувати локальні економічні інтереси і національно-державні відзнаки в організації економічного життя. У теоретичному аспекті понятійний апарат концепції глокалізації знаходиться в стадії становлення, хоча й досить активно розвивається. Провідні вчені-економісти стверджують, що процеси глокалізації значно ширше, ніж протилежність глобалізації, оскільки вони протистоять всеохоплюючому й універсальному процесу глобалізації, але протікають паралельно йому, а тому від нього порівняно незалежні.

Британським соціологом Р. Робертсоном для позначення сучасного стану світового простору був уведений термін «глокалізація». Це поняття фіксує наявність стійкого взаємозв'язку між гло-

балізацією в її ліберально-ринковому варіанті та посиленням в економічному світі специфічного, локального, самобутнього та традиційного. Дослідник запропонував теоретичну модель, яка об'єднує одночасне співіснування протилежних тенденцій – до партикуляризації та універсалізації. Для цього вченим сконструйований даний термін як логічно вивірене та змістовно значуще поєднання двох слів – «глобалізація» і «локалізація». Гібридне поняття «глокалізація» синтезує значення термінів «транснаціональне», «інтернаціональне», «транскультурне», «трансрегіональне» і дає змогу зафіксувати взаємодоповнюваність і взаємопроникнення локальних і глобальних тенденцій у світовій економіці. У понятійно-категоріальному апараті дослідження сучасної економіки термін «глокалізація» відображає даний факт, локальні і глобальні зміни взаємо проникають та взаємно доповнюють один одного.

У цьому контексті стає очевидним, що локальний бік запропонованої Робертсоном глокалізації має як мінімум три моделі існування: регіональну (метанаціональну), національну та власне локальну (субнаціональну). Відповідно, і взаємодія глобального та локального повинно протікати на трьох рівнях зі своїми відмінними особливостями, зокрема:

- регіональне – національне (актуальне для функціонування країн СНД, Білорусії та України, а також для країн ЄС у контексті сучасних дискусій і Євроконституції);

- регіональне – локальне (актуальне для членів ЄС у рамках проголошеного курсу на «Європу регіонів»);

- національне – локальне (важливо в процесі формування національних держав) [1, с. 27].

Для кращого розуміння визначення глокалізації необхідно проаналізувати роботу У. Бека «Що таке глобалізація?». Для того щоб визначити предметну сферу свого дослідження, У. Бек пропонує розмежувати три поняття: «глобалізація», «глобальність» і «глобалізм». Бек визначає глобалізацію як «процеси, в яких національні держави і їх суверенітет вплітаються в павутину транснаціональних акторів і підкоряються їх владним можливостям, їх орієнтації та ідентичності»; іншими словами, мається на увазі наявність світового суспільства без усесвітньої держави та без усесвітнього уряду. Термін «глобальність», на думку Бека, відображає ту обставину, що «відтепер усе, що відбувається на нашій планеті, від несвідомого до локального, обмеженого подіями, що всі винаходи, перемоги та катастрофи стосуються всього світу і що ми повинні наше життя і наші дії, наші організації та інституції піддати реорієнтації і реорганізації відповідно до твердження «локальне – глобальне».

Таким чином, глобальність уявляється як якась об'єктивна констатація. Від глобальності і глобалізації Бек закликає відірватися глобалізм – неоліберальну ідеологію панування світового ринку, сценарій, який би розглядав глобалізацію як вестернізацію. Глобалізм розглядає глобалізацію монокаузально, визнаючи пріоритет економічного аспекту глобалізації над усіма іншими. Таким чином, теорія глокалізації покликана осмислити стан глобальності, включає у себе глобалізацію як одну з тенденцій у розвитку глобального суспільства і при цьому всіляко дистанціюється від глобалізму, пропонуючи зовсім інший підхід.

Водночас В.І. Максименко підтримує позицію, яка ставить під сумнів правомірність самого

поняття «глобалізація», оскільки велика частина проявів глобалізації локальна по суті й має місце бути переважно в зоні постіндустріальних країн. Нині концепція глокалізації розвивається на тлі критики висновків, які роблять прихильники глобалізації світової економіки. Дійсно, світова торгівля розвивається в основному середовищі Європи, Америки та Азіатсько-Тихоокеанського регіону, а закордонні інвестиції сконцентровані всередині Азії, Європи й Америки. У США спостерігається не збільшення обсягу закордонних інвестицій порівняно з ростом ВВП, а падіння. Даний факт, на думку дослідників, свідчить про те, що в кінці ХХ ст. в економіці провідних держав закладений набагато більший потенціал для розвитку автаркції, ніж у попередньому столітті.

В економіці глокалізація реалізує себе в політиці протекціонізму і посиленні ролі держави в епоху світових економічних криз. Також ми можемо говорити про те, що економічна діяльність транснаціональних корпорацій знаходить певну специфіку в різних локальних контекстах, що виражається в адаптації продукції до національних ринків, до специфіки реклами і до методики просування товару. У політичній сфері глокалізація стає природною реакцією на виклик глобалізації, поставлений перед національними державами. Можливими відповідями у цьому разі можуть бути, наприклад, посилення націоналістичних тенденцій або прагнення до регіональної і субрегіональної інтеграції. У рамках культури глокалізація проявляється, мабуть, найбільш яскраво, що можна зафіксувати за допомогою терміна «мультикультурність» [2, с. 132–138].

Процес глокалізації світової економіки відображає діалектику внутрішнього суперечливого процесу, що викликає глобалізацією ринків та прагнення до збереження їхньої національної ідентифікації. Механізм глокалізації як конкурентна перевага глобальної компанії являє собою симбіоз чинників, тобто технологічної локалізації, що включає адаптивне входження компанії-прибульця в національне ринкове середовище за допомогою компліментарності, фрагментації, мімікрії (більшість «глокалів» позиціонують себе як частину місцевої економіки) і власне глобалізації, яка дає змогу користуватися ТНК її ефектами, зокрема всесвітнім масштабом операцій, ефективними глобальними технологіями з формування глобальних ланцюжків доданої вартості.

Глобалізація призвела до формування транснаціональних корпорацій, які мають ключовий вплив на процеси соціально-економічного розвитку в планетарному масштабі. У Доповіді про світові інвестиції Конференції Організації Об'єднаних Націй із торгівлі та розвитку відзначається, що протягом останніх 20 років змінювалися форми ТНК, масштаби їхніх міжнародних операцій, у результаті чого відбуваються зміни в їх стратегіях та формуванні конкурентних переваг, які визначають характер конкурентних ринків та галузей. Зокрема, система інтегрованого міжнародного виробництва ТНК трансформувалася в інтегровану міжнародну мережу, у рамках якої ТНК координують діяльність незалежних або майже незалежних структур, наприклад через механізми субпідряду та використання виробників оригінального устаткування. Провідною тенденцією розвитку ТНК є диверсифікація їхньої діяльності. Збутова діяльність доповнюється виробничим (у видобувних і обробних галузях), фінансовим, науково-дослідним та іншими видами бізнесу.

У вищезазначених сферах бізнесу випереджачими темпами зростають загальні та зарубіжні активи, інвестиції. Відбувається нарощування масштабів і географічний розвиток зарубіжної мережі виробничих активів ТНК. Географічна диверсифікованість виробничих потужностей компанії дає змогу отримувати переваги від зміни ринкової кон'юнктури на локальних ринках та призводить до розвитку процесу глокалізації. Діяльність ТНК охоплює практично всі галузі світового господарства, до сфери їх інтересів входить велика кількість країн у багатьох регіонах світу.

Глобалізаційні ефекти все більше (за наростання економічної сили і могутності низки країн, їх самоідентифікації) стикаються з локальними чинниками, що змушують процес глобалізації видозмінюватися, модифікуватися. Чим сильніше процес глобалізації, тим більш затребуваною стає локальна специфіка, яка, впливаючи на процес глобалізації, трансформує його, перетворює на процес глокалізації. При цьому локальний розвиток починає все більш конвергувати з глобальним. Процес взаємодії стає все більш обопільним, виникає і розвивається процес глокалізації [3, с. 58–69].

У кінці ХХ – початку ХХІ ст. серед глобальних компаній виділяється і зростає та частина, яку можна охарактеризувати як глокальні компанії, адже процес глокалізації світової економіки відображає діалектику внутрішньо суперечливого процесу, що викликає глобалізацією ринків та прагнення до збереження їхньої національної ідентифікації.

Глокальні корпорації являють собою новий різновид фірм, у яких функції та процеси реалізуються на світовому рівні. У результаті досягається більш висока ефективність виробництва, поглиблюються кооперація та взаємна відповідальність. Вони здатні впливати на світовий ринок робочої сили, споживачів, формуючи стандарти споживання. Формування глокальних ТНК зумовлене необхідністю подолання глобалізаційних ефектів: обмежень розвитку міжнародної торгівлі, посилень конкурентної боротьби на більшості товарних ринків, скорочень транспортних, інформаційних витрат, зростання потоків інформації та інформаційного обміну, обмеженості певних видів ресурсів.

У світовому масштабі у цілій низці галузей домінуюче становище займають ТНК, що роблять істотний вплив на глобальний економічний простір у цілому і володіють можливістю реалізувати свої інтереси на території інших країн, розвиваючи процес глокалізації.

Як приклад галузевої глокалізації можна розглянути формування глобальної системи світового автомобілебудування. Автомобільна промисловість – одна з ключових, системоутворюючих галузей світової економіки, що визначають її стан та перспективи розвитку. Хвиля злиттів та поглинань автомобілебудівних транснаціональних компаній, а також активний розвиток інших форм міжнародного співробітництва корпорацій в останні роки свідчать про те, що автомобільна індустрія трансформується із сукупності незалежних національних автовиробників в складну павутину взаємопов'язаних ТНК, ступінь інтеграції яких продовжує збільшуватися [4, с. 136–140].

Процес формування глобальної системи світового автомобілебудування докорінно змінює територіальну організацію галузі, адаптуючи її до інтересів провідних автовиробників. У кінці ХХ

ст. у світовій автомобілебудівній галузі оперували шість провідних олігополістів (Ford Motors, General Motors, Toyota Motors, Honda Motors, BMW). Про розвиток процесу глокалізації світової економіки свідчать не тільки масштаби діяльності ТНК, а й взаємозв'язок з іншими галузями. В автомобільну промисловість надходить половина світового обсягу гуми, 25% випуску скла, 15% стали і 15% пластмас. Одне робоче місце в автомобілебудуванні створює п'ять робочих місць у суміжних галузях, а з урахуванням сфер торгівлі, технічного обслуговування, ремонту й утилізації – 10 місць.

Особливо слід виділити вплив на розвиток глокалізації тих ТНК, які концентрують у своїх руках міжнародні бренди. Модель самостійного виробництва продукції власних марок трансформується у модель бізнесу, орієнтованого на володіння брендом. Найбільші компанії, такі як Ford, General Motors, Daimler-Chrysler, значною мірою зміщують виробництво деталей та вузлів автомобілів у бік зовнішніх структур, водночас проявляючи все більший інтерес до інвестицій у дистрибуцію своєї продукції та розвиток дилерської мережі. У прагненні збільшити приріст прибутковості капіталу і сконцентрувати зусилля на основній діяльності бренд-компанії все менше спираються на свій фізичний капітал.

Стратегія їх полягає у передачі складників виробничого процесу, пов'язаних із фізичним капіталом, зовнішнім структурам і в розподілі їх по ланцюжку «постачальник – споживач». Рівною мірою це відноситься й до допоміжних функцій. Компанії при цьому можуть бути поділені на дві групи: ті, що володіють брендом, і ті, що групуються навколо бренд-компаній, утворюючи мережі зовнішніх структур.

Бренд-компанії передають зовнішнім структурам виробництво деталей, системи матеріального виробництва, великі ділянки остаточного складання патентованих виробів і бренд-продукції. Зовнішні мережі надають бренд-компаніям ланцюжка «постачальник – споживач» ланцюжки «попит – пропозиція», а також різні послуги, такі як обробка фінансової інформації, облік, технічні послуги, підбір персоналу (міжнародний аутсорсінг). Перекладання виробництва і пов'язаних із ним виробничих процесів на мережу зовнішніх структур вивільняє величезний капітал, який може бути спрямований на розроблення нових брендів, розвиток НДДКР. Лідерами з фінансування НДДКР є транснаціональні корпорації США, Японії, Німеччини, Франції та Великобританії: на їхню частку припадає 79% витрат на НДДКР. У середньому в світі витрати на НДДКР становлять 3,5% від обсягу продажів [5].

ТНК інтернаціоналізують процес НДДКР, залучаючи до нього компанії з країн, що розвиваються. Глокалізація НДДКР відкриває перед країнами, що розвиваються, доступ до інноваційних технологій, допомагаючи створювати товари і послуги з високою доданою вартістю; сприяє розвитку нових професійних навичок; стимулює культуру новаторства за допомогою непрямого залучення в нього місцевих компаній і установ; сприяє зміцненню інноваційних систем, підняттю промислового і технологічного рівня країни; впроваджує передове обладнання і т. д.

Висновки. Вектори взаємовідносин держав у сучасному світі та зростання темпів розвитку глобалізації та глокалізації, масштабне впровадження інновацій у всі сфери життєдіяльності сві-

тової спільноти вимагають від держав, передусім для захисту свого суверенітету, певної підготовки до таких інновацій. Головною ланкою розвитку держави з урахуванням перерахованих вище глобальних процесів є підготовлений вискоєфективний державний кадровий склад, саме від роботи чиновників буде залежить розвиток країни в умовах глобалізації та глокалізації.

Швидкість розвитку соціальних, економічних та культурних змін часто настільки висока, що суттєвою проблемою виступає проблема адаптації суспільства і влади до нововведень, це стосується й

окремих людей, і організацій, і держави у цілому. Лідуючі позиції займають ті держави, які змогли перейти на шлях інноваційного розвитку і створити таку економіку і соціальне середовище, які спрямовані на використання інновацій. Саме у зв'язку із цим у світовій практиці протягом останніх десятиліть затверджується діяльність, спрямована на підтримку і використання інновацій.

Таким чином, у сучасних умовах світова економіка розвивається під впливом діяльності ТНК шляхом трансформації і взаємодоповнюваності процесів глобалізації та глокалізації.

Список використаних джерел:

1. Авдокушин Е.Ф. Некоторые особенности процесса глокализации мировой экономики. Вопросы новой экономики. 2016. № 3–4. С. 27.
2. Бек У. Что такое глобализация?; пер. с нем. А. Григорьева, В. Седелника; общ. ред. и послесл. А. Филиппова. М.: Прогресс-Традиция, 2001. 301 с.
3. Глобалистика. Энциклопедия / ред.-сост. М.М. Мазур, А.П. Чумаков. М.: Радуга, 2016. С. 132–138.
4. Иноземцев В.Л. Вестернизация как глобализация и «глобализация» как американизация. Вопросы философии. 2016. № 4. С. 58–69.
5. Кирьянова Л.Г. Общество в контексте глобально-локальных отношений. Томск: Дельтаплан, 2017. С. 136–140.
6. Согомонов А. Глокальность. Очерк социологии пространственного воображения: проект «Глобализация и культура». URL: <http://www.globalculture.rii/news/news72.html>. (дата звернення: 15.04.2018).

Бусарева Т. Г.

ДВНЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана»

ВЛИЯНИЕ ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫХ КОРОПОРАЦИЙ НА РАЗВИТИЕ ПРОЦЕССА ГЛОКАЛИЗАЦИИ МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Резюме

В современном мире наблюдаются ускорение и интенсификация социальных процессов, на основе которых происходит глобализация. Сущность глобализации и те вероятные следствия, которые этот процесс несет человечеству, составляют одну из наиболее актуальных проблем современных научных исследований. Актуальность этой проблемы определяется огромной значимости феноменом глобализации в жизни общества, его всесторонним воздействием на социальную среду, на характер и направленность исторического процесса, возникновением в процессе глобализации новых возможностей и перспектив, качественно меняющих социальное бытие человека.

Ключевые слова: глобализация, глокализация, ТНК, мировая экономика, закономерности развития.

Busarieva T. G.

Kiev National Economic University named after Vadym Hetman

INFLUENCE OF TRANSNATIONAL COOPERATIONS ON THE DEVELOPMENT OF THE GLOCALIZATION OF THE GLOBAL ECONOMY

Summary

In the modern world, acceleration and intensification of social processes that underlie globalization are observed. The essence of globalization and the probable consequences that this process brings to humanity, constitute one of the most pressing problems of modern scientific research. The urgency of this problem is determined by the enormous significance of the phenomenon of globalization in the life of society, its comprehensive influence on the social environment, on the nature and orientation of the historical process, the emergence in the process of globalization of new opportunities and prospects qualitatively change the social being of man.

Keywords: globalization, globalisation, TNC, world economy, patterns of development.